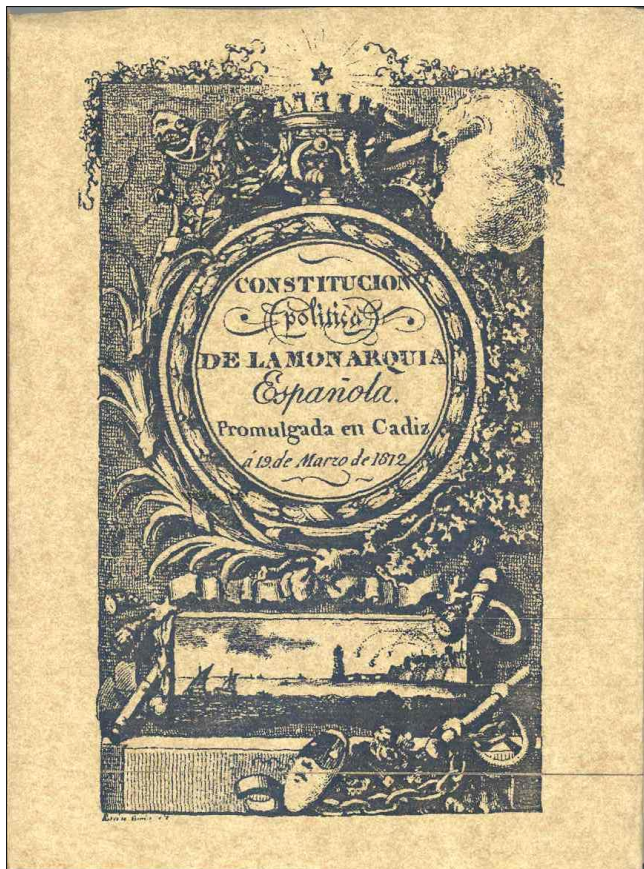

01. Introducció.

Este any de 2012 es commemora en Espanya el II Centenari de la proclamació de la Constitució vulgarment coneguda com “la Pepa”. Des de Cadis, aquells que havien

aconseguit celebrar sessions parlamentàries fora del control de França, havien confeccionat la primera Carta Magna del nostre país.

Mentrestant, València, que a penes havia pogut mantindre's al marge de la fustigació dels ocupants, havia de rendir-se definitivament a l'Exèrcit Imperial francès a principis d'aquell any de 1812, iniciant-se un període de domini napoleònic que arribaria fins mitjan de l'any següent. I així com València, totes les poblacions de l'horta circumdant, entre les que evidentment es trobava la Vila de Paterna.

Es pretén amb el treball que es desenrotlla a continuació oferir una visió general dels esdeveniments que van tindre lloc en terres valencianes en aquells anys de guerra. Per a això, s'ha estudiat i sintetitzat l'extensa bibliografia i documentació que hi ha al respecte. D'estes fonts s'anirà adonant en les pàgines següents.

Mes és Paterna l'objectiu principal de la monografia, sempre considerant la Vila com a part d'un tot històric i geogràfic. Per això, la descripció que es fa a continuació fluctua del general al particular, atenent a les circumstàncies concretes del que ací es narra.

I de Paterna s'ha volgut, en primer lloc, fer una visió general de en quina situació es trobava la població en aquella època, descrivint l'evolució que va tindre des de decennis abans fins a la Guerra de la Independència. Ha sigut esta una labor un tant dificultosa, ja que per al període analitzat hi ha una escassetat de fonts primàries que ha hagut de ser suplida amb documentació indirecta. En efecte, el primer centre de referència a què s'ha acudit és l'Arxiu Municipal de Paterna, situat en la Seu Consistorial de la pròpia Vila. Per

desgràcia, les Actes Municipals, que hagueren proporcionat una interessant visió de l'activitat de l'Ajuntament en aquells inicis de segle, només es conserven des de l'any 1853. Les sèries documentals més pròximes a la confrontació bèl·lica són els Padrons d'Habitants, que comencen en 1824, i els Pressupostos Municipals que ho fan en 1823. Per tant, s'ha hagut d'acudir a documentació generada fora de l'activitat del Consistori, ben siga en biblioteques especialitzades com la Biblioteca Valenciana i la Biblioteca de la Reial Acadèmia de la Història, o arxius externs com l'Arxiu del Regne de València o l'Arxiu Històric Nacional.

A més d'esta primera visió general sobre Paterna, com s'ha dit, es fa en este treball un relat dels fets més destacats de la contesa en territori valencià. S'ha intentat també donar el merescut protagonisme als esdeveniments que va viure Paterna per aquell temps, tot això intercalat amb alguna anècdota curiosa que li enriqueix este protagonisme. Fins ara, la ja mencionada falta de documentació primària, suposava el principal motiu de desconeixement sobre quin paper va jugar la Vila en tot el procés de confrontació. I gràcies a noves aportacions, poc a poc es van coneixent més detalls del pas de les tropes franceses per la població. Es pot afirmar, amb estes dades que es van sumant, que els dos bàndols van considerar Paterna com una important fita estratègica per a la consecució dels seus objectius, ben fóra com a fustigació a l'exèrcit invasor, o com a punta de llança per a la definitiva presa de la ciutat de València. Sens dubte, són encara moltes les llacunes que subsistixen en la informació referida a Paterna, però queda com a repte perquè investigadors i estudiosos continuen aportant els fruits de les seues perquisicions.

Quant a les fonts en si, per al coneixement de la Vila han sigut de gran utilitat les descripcions geogràfiques, religioses o històriques que en època coetània es realitzaren, de les quals es donarà compliment raonament. També la consulta dels diaris que per llavors es publicaven ha servit per a tindre una informació de primera mà que el temps fa pràcticament impossible recuperar de qualsevol altra manera. Publicacions recents també han ajudat a conèixer més profundament alguns esdeveniments, i que van ser referits per personatges que van tindre un major o menor protagonisme (com són els casos del Mariscal Suchet pel bàndol francès o el Mariscal Pérez per l'espanyol).

I així, tot l'ací avantdit, ha conformat les pàgines que vénen a continuació.

02. La Vila de Paterna entre dos siglos.

Al començament del segle XIX, quan els llibres d'història ens relaten els fets de la invasió francesa a Espanya, Paterna tenia una fisonomia física i humana poc pareguda a l'actual. La seua dedicació quasi exclusiva era a l'agricultura, amb les particularitats que es

descriuran a continuació. Caldrà ajustar-se a les fonts de l'època per a il·lustrar com era esta Vila valenciana llavors. I és convenient començar remuntant-se algunes dècades, per a veure la lenta evolució de la població, que en temps pretèrits gaudira d'un significatiu esplendor.

Així, prenent com a referència l'última mitat del XVIII, en un voluminós manuscrit recopilat en diversos volums que es conserva en la Reial Acadèmia de la Història, es conta sobre la població¹ :

“La Villa de Paterna dista una gran legua de Valencia de la otra parte del Río Turia no muy apartada de su cauce, aunque se interpone su vega, y el lugar se funda sobre peñas vivas, que hacen ásperas sus calles, aunque no muy pendientes. Es villa de grande antigüedad y hacen de ella mención los escritores propios y extraños, y entre los primeros Beuter y Escolano se detienen más en sus memorias.

(...)

¹ “Catedrales de España. Privilegios y escrituras que se hallan en el Archivo y tumbo de las siguientes catedrales. Colección formada por Asensio de Morales” Consta de 23 volums, els quals es conserven en la Reial Acadèmia de la Història. Concretament per a València i la seua diòcesi dedica el tom 20.

...en lo que toca a la Villa de Paterna el actual Duque de Segorbe y Medinaceli en virtud de facultad Real la vendió en pública subastación, y la compró por 105.900 reales Don Antonio de Pando y Bringas, Caballero de la Orden de Calatrava vecino de Madrid que hoy la posee con título de Conde.

Confinan los términos de Paterna con los de la Puebla de Vallbona, Manises, Ribarroja y Quarte, río en medio, Benimámet, el realengo por Campanar y Burjasot, Godella y Bétera.

En ellos se cogen los frutos de trigo, vino, seda, panizo y el mejor arroz del reino, cuando su siembra no estaba prohibida, y de ellos cobra el dueño en el arroz y el trigo el noveno y el tercio diezmo, del vino el tercio diezmo sólo, y de todo aparte el diezmo para la Iglesia. Del panizo o adaza de seis, uno del qual se sacan los derechos de la Iglesia y del dueño, págale la Villa por el pilón 15 libras y por un derecho que llaman de México y Berbería 61 libras y deseando saber que derecho fuese éste, reconocimos las colectas antiguas, y en las que contenían señales de mayor ancianidad hallamos que los nombres de este tributo se escriben Almagica y Barberiaen conque se aumentó la confusión. También pertenecen al dueño las regalías de horno y panadería unidos, tienda, taberna y mesón también unidos, y cobra censos enfitéuticos y luismos, y por todos estos derechos le pagan de arrendamiento en este año 1753 y 2830 libras.

Tiene Paterna 153 vecinos contribuyentes y 216 terratenientes, entre éstos algunos de muy grandes patrimonios, pero el mayor el de la casa de Ribera: entre los primeros se juntan 398 personas de comunión y 110 de confesión.

La Villa es dueña del derecho que llaman del quinto, del molino arrocero, de la redonda, del corral del ganado, del molino harinero las dos partes, y la otra de la Puebla, del peso y medida, de la pecha, tacha y cequiaje, algunos censos y tierras, pero está gravada de acreedores.

(...)

La Iglesia de Paterna tiene por titular a San Pedro Apóstol y San Juan Bautista desde la conquista, y parece que en los tiempos inmediatos a la de Valencia, se pobló Paterna de Christianos sacándolos el Rey Don Jaime de los antiguos que habían permanecido en la misma ciudad llamados los rabatines, nombre que se daba a los que en Castilla llamaron mozárabes, y para estos se hizo la Iglesia de San Pedro, llevándolos de la del Santo Sepulchro, que hoy está en la Iglesia de San Bartolomé de Valencia, según

escribe Beuter, y después habiendo ocupado parte de la población de Paterna los moros recién convertidos o neófitos se hizo para ellos la Iglesia de San Juan Bautista que había sido mezquita según las visitas antiguas.

(...)

El templo actualmente existente se concluyó el año 1707. Es un poco angosto pero bastante capaz. Del presbiterio abajo tiene tres capillas por parte, en el presbiterio nichos de dos, en la del lado del Evangelio un bello retablo de nuestra Señora de Consolación en urna, el de la epístola la sacristía y fundamentos proporcionados al campanario. Retablo mayor con mucha talla y emparrados dorados de fino, fondo imitación de jaspe negro y por haber ayudado a la fábrica el Dueño que entonces era con 2.000 pesos y una urna, se le permitió poner las armas en la bodega del presbiterio. Tiene tras sagrario muy curioso de trepa y colateral, una navecita en que está la Capilla de la Comunión todo muy bien adornado. La urna por lo interior es de madera cubierta de hoja de plata de elevación más de siete palmos y casi seis de ancha y fondo.

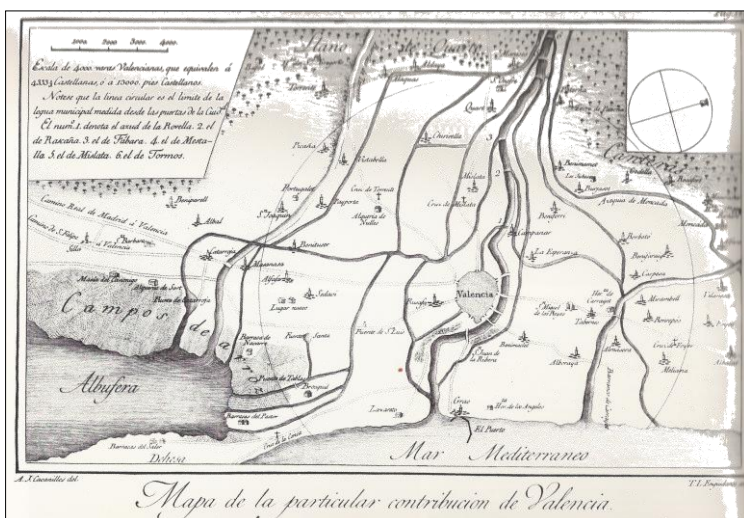
(...)

En dicha Iglesia hay fundadas Cofradías de la Minerva y nuestra Señora del Rosario, y en su Archivo un cathálogo o díptico de todos los curas que ha tenido desde el año 1566 hasta de presente la qual se halla a la foxa 7 del libro de censos y rentas.

(...)

Lo cierto es que en esta Villa hubo de haber fortaleza de importancia porque aún permanece una gran torre della de que se hace mención en uno de los sucesos militares de

las guerras de este siglo y los vestigios suponen en lo antiguo un castillo muy fuerte que defendía la Villa.”

Més pròxim en el temps als fets que es relataran en els pròxims epígrafs, atenent a les observacions realitzades pel prestigiós botànic Josep de Cavanilles, i posades

negre sobre blanc l'any 1795², es conta que:

“Tiene Paterna más de una hora de término entre el río y Godella, y dos desde Benimámet hasta más allá del Llano del Pozo, la mayor parte secano, pero fértil y excelente para algarrobos, olivos y viñas. Mientras hubo arroses se veían con frecuencia eriales, descuido y falta de brazos: cesaron estos males luego que desapareció aquel enemigo de la salud y felicidad pública; se fomentó la agricultura, y se multiplicaron los vecinos hasta el número de 250. Dos molinos eran más que suficientes para la cosecha del aceyte en 1769, y actualmente no bastan los ochos que hay, aún con ser muy jóvenes gran número de olivos. Las huertas, convertidas antes en cenagales, están plantadas de moreras, y producen quanto desea el labrador. Cogen los de Paterna mucho aceyte, algarrobos y seda, y además como unos 1.500 cahices de trigo, 400 de maíz, y 21.000 cántaros de vino. Tienen sus huertas a la izquierda del río, el qual las separa de las de Manises”

I una dècada després de conclosa la guerra contra el francès, poden ja confrontar-se

Nombre.	Edad.	Estado.	Naturaliza.	Destino u ocupacion.	Tiempo de residencia.
Pedro Benítez	34	Casado	Paterna	Labrador	20 años
Maria Pilej	34	Casada	Zuarte	Labradora	15
Manuel Benítez	13	Moro	Paterna	Labrador	10 años
Isaac Benítez	9	Moro	Paterna	Estudiante	4 años
Maria Benítez	7	Doncella	Paterna	Labradora	4 años
Josefa Benítez	5	Doncella	Paterna	Labradora	4 años
Juanico Benítez	2	Doncella	Paterna	Labradora	4 años

dades de primera mà en la documentació que es troba disponible a l'Arxiu Municipal de Paterna. Segons el Padró d'Habitants de 1824 que allí es conserva, Paterna comptava llavors amb un total d'1.585 habitants, sent els hòmens 799 i

les dones 786.

Quant a la dedicació dels censats, el nombre més gran estava ocupat com a jornalier, exactament eren cent vint-i-dos, mentres que els arrendataris arribaven als cent quinze i els llauradors propietaris a cinquanta. Ramaders es comptaven dos, i pastors deu. Apartats de la feina del camp, apareixien dos cirurgians, un metge, un alguatzil, un escrivà, un veterinari, un militar i un estudiant.

² Antoni Josep Cavanilles: "Observaciones sobre la historia natural, geografia, agricultura, poblacion y frutos

D'entre els religiosos, es numeraven un capellà rector, un tinent, dos beneficiats (clergues de rang inferior), tres sagristans i un servent.

Dels artesans, un es dedicava als llenços, dos eren calderers, quatre ferrers, tres ebenistes, dos sastres, un sabater, deu taverners, un hostaler i dos carnisers.

En l'ensenyança, apareixien un mestre i dos dones, per a un total de setanta-sis xiquets i noranta-tres xiquetes respectivament.

A banda de les dades que aportaven les fonts coetànies, interessa detallar la situació jurídica de la Vila per aquell temps. En els inicis del segle XIX continuava en funcionament a Espanya el règim senyorial (obviant que llavors la casuística havia diversificat les relacions econòmiques a causa de la gradual introducció del capitalisme), amb una aristocràcia que conservava els privilegis aconseguits i mantinguts durant centenars d'anys. I Paterna continuava davall el senyoriu que el segle anterior havia aconseguit per a si i els seus descendents el senyor Antonio de Pando i Bringas³.

A mitjan segle XVIII, la Vila de Paterna es movia sota l'autoritat del seu tradicional Senyor, el Duc de Sogorb i Medinaceli. És una època encara immersa en el sistema feudal heretat de l'Edat Mitjana, llevant els matisos que ja abans s'han mencionat. El Duc, com a posseïdor del domini directe, continuava conservant una gran quantitat de privilegis, tant de tipus jurídic com econòmic. No obstant això, a causa de les dificultats monetàries que li apressaven, decidix vendre els drets sobre la Vila al senyor Antonio de Pando i Bringas. Com explica en un estudi María José Gimeno⁴, la càrrega més important que tenia el Gran d'Espanya era la referida al servici de llances, contribució que havia de realitzar al Rei d'Espanya. Felip V emetrà un privilegi perquè el de Medinaceli poguera vendre, alienar o endeutar els béns necessaris per a aconseguir el saldo pendent. A l'estar interessat el senyor Antonio de Pando en la compra de Paterna i el seu senyoriu, esta va ser una de les opcions prioritàries i de realització amb menys traves. La valoració que es va fer va ser de 94.000

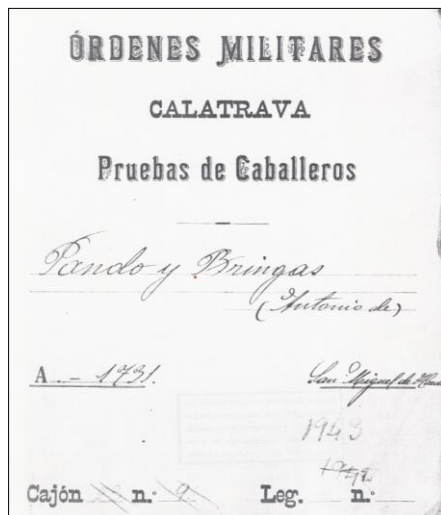
del Reyno de Valencia". Madri: Imprenta Reial, 1795.

³ Félix Gámez: "Don Manuel Pando Fernández de Pinedo. IV Comte de Villapaterna i Marqués de Miraflores", En Revista Algorgí, n. 8. Paterna: OMUV, 2008.

⁴ María José Gimeno: "La venta de la Villa de Paterna en el siglo XVIII", en Llibre de Festes en honor del Santíssim Crist de la Fe y Sant Vicent Ferrer: Paterna, 1994.

lliures. A mitjan 1746 la transacció estava ja realitzada, pagant l'acabalat biscaí la quantitat total de 104.920 lliures.

Antonio de Pando era natural de la Vall de Carranza, en el senyoriu de Biscaia. Pels seus servicis a la Hisenda Reial, va ser fet cavaller de l'Orde de Calatrava en 1731. A partir de llavors va començar la seua ascensió en La Cort. Alhora que es feia amb la jurisdicció de Paterna, el Rei Felip V li concedia el títol de Comte de Villapaterna en 1746, sent ratificat a l'octubre d'eixe any pel Reial hereu Ferran VI.

Va haver de lluitar el nou Comte per mantindre els seus privilegis davant dels propis veïns de Paterna. Prova d'això és que inclús va pleitejar davant de l'Audiència de València, contra els terratinents que volien alliberar-se de les càrregues que devien al seu nou Senyor. Este cas és un clar reflex d'una societat més diversificada, que sobretot a finals del XVIII, i amb la burgesia en estat d'ebullició, intentava que les velles Regalies deixaren pas al lliure mercat de la terra.

Va aconseguir el senyor Antonio eixir airós de tals litigis, i així va poder seguir beneficiant-se de les rendes que en la Vila deixaven càrregues com el lluïisme (impost del 10% sobre la venda de la terra), la fadiga (preeminència del Senyor en la compra), la partició de fruits (1/9 de les collites), tavernes, forns, etc.

A pesar de comptar a Paterna amb un Palau, que hui alberga al Consistori Municipal, la construcció del qual es data cap a 1760, no cal pensar en un Senyor resident

en la localitat i encarregat de dirigir la política econòmica des d'ella. El seu domicili habitual era la capital d'Espanya. No en va, va manar construir un altre Palau en la Carrera de Sant Jeroni, just al costat d'on hui s'ubica el Parlament espanyol. S'atribuïx el dit edifici a l'arquitecte Pedro de Ribera, que serà la llar habitual dels seus descendents fins ben entrat el segle XIX. De la construcció, molt restaurada i poc fidel en l'actualitat a l'original, destaca l'escut nobiliari que presidix la fatxada, i que és pràcticament igual al què lluïx en relleu en el frontó del Palau a Paterna.

Els hereus d'Antonio de Pando mantindran la seua relació senyorial amb la Vila durant la primera mitat del nou-cents. Així queda de manifest amb una sèrie de documents⁵ consultats referits al senyor Carlos Pando i Alava, III Comte de Villapaterna. L'any de 1811 inicia un pleit contra els arrendadors dels drets dominicals a Paterna. Més que el procés en si, interessa l'escriptura pública de 1805 en la que s'assenten les bases del dit arrendament.

La concessió es realitza a Blas Barrachina i Ana María Martí, consorts i veïns de Paterna, i inclou *“los derechos dominicales y de señorío y demás que pertenecen y competen al insinuado Ilustre Señor Conde de Villa Paterna, (...) como son los derechos de pilón de carnicería, las regalías de hornos, tienda, mesón, partición de frutos, tercio diezmo y demás pertenecientes al referido Ilustre Señor Conde, a excepción de los que se expresarán”*. La duració del contracte era de 4 anys, des de l'1 de gener de 1807 fins al 31 de desembre de 1810. Cada any els arrendadors havien de fer un sol pagament de 4.000 lliures el dia primer de maig. Les particularitats d'esta norma general que marca l'Esriptura eren les següents:

- S'inclouen els drets de pilar de carnisseria per 15 lliures anuals, les regalies de forn, botiga, hostal, partició de fruits, terç delme i altres. Així mateix els censos morts amb obligació de donar al final de l'arrendament el seu valor amb expressió de qui ha cobrat, per quines finques (cases, terres, ...) i quantia de cada una.
- Se'ls concedix als arrendadors la casa del Comte a Paterna, de la que podran fer ús fins al primer de maig de 1811. El Senyor es reserva la facultat de triar els governants de la vivenda.

⁵ Arxiu del Regne de València. Escribanies de Cambra. Any 1811, expedient 43.

ARV. Escribanies de Cambra. Any 1818, expedient 135

- No s'inclouen en l'arrendament els drets de Mèxic i Barberia, Lluïsmes, Relluïsmes, mitjans Lluïsmes i Quindicennis, ni els drets de Fadiga i Tantejos. Tampoc s'inclourà la potestat de donar llicències per a imposicions ni translacions de domini i cases, heretats i la resta d'afectes a domini directe, que quedarà reservada al Comte i els seus successors.

- No s'inclouïa la Casa Palau i les altres edificacions i terres d'horta i secà del Comte a Paterna, ni la casa Major Delmera. Tampoc s'inclouïen els rèdits dels censos del Senyor sobre els Propis. S'exclou també el dret de “fulla de morera”.

- En atenció als veïns pobres que no disposaven de blat per a sembrar, els arrendadors havien d'entregar a la Vila cada any almenys 50 cafissos de blat, si aquells així ho necessitaren.

- S'indica que *“si por parte de la Real Hacienda se quisiese recoger la novena parte de los frutos de los tercios diezmos que a Su Señoría pertenecen en la referida Villa de Paterna y en virtud de la Concesión Apostólica hecha a favor de Su Majestad en la misma especie de fruto; en tal caso sólo puedan dichos arrendadores Blas Barrachina y Ana María Martí, solicitar el abono de 85 libras, moneda corriente, según y con arreglo a la tercera parte de dicho tercio diezmo que en virtud del Decreto del Real y Supremo Consejo de Castilla se ha depositado por el Señor Conde de Villa Paterna mi Principal para Fábrica de nueva Iglesia”*.

- En el cas que els arrendadors no estigueren presents quan es trillaven els grans per a la seua partició, els veïns podrien cridar l'Alcalde i Regidors per a fer-ho, sense cap penalització per a dites arrendadores (s'intentava així evitar la pèrdua de les collites).

- Les condicions de pagament dels arrendaments es basaven en la forma d'actuar del propi arquebisbe i capítol de València, amb els seus drets Decimals i Primicials. O siga, que encara que es donaren circumstàncies desastroses per als camps, les obligacions dels agricultors es mantenien.

- No s'inclouïa en l'arrendament qualsevol cens o dret anterior a esta escriptura.

- Es prohibia l'entrada a pasturar en el terme de Paterna de qualsevol tipus de bestiar. Tampoc es permetia la tala d'arbres sense llicència del Comte o legítim representant.

Les dificultats que hi havia perquè totes les clàusules que figuren en l'escriptura es compliren, i especialment el cobrament de l'arrendament, queda patent en què el document

citat figure en un pleit iniciat pel Comte de Villapaterna. No es tracta d'un fet aïllat, tant en la conjuntura general de l'època com en el cas de Paterna. Així, en 1818, el procés que s'instruïx és contra el propi Ajuntament de Paterna.

L'assumpte principal és la percepció dels drets dominicals pertanyents a l'any 1814. El cobrament de dits drets havia sigut arrendat a l'hisendat de València Francesc Guillem. S'havia produït un impagament de la dita obligació de 3.420 lliures. Este litigi entre les dos parts es resol amb un acord pel qual ambdós renuncien al pleit amb la condició que foren els propis colliters de la Vila de Paterna els que efectuaren el pagament directament. Després de deduir una sèrie de contribucions que havia de fer el Comte a la població, la quantitat deguda ascendia a 1.475 lliures.

La Justícia i Ajuntament de Paterna es reunixen llavors en Sessió Plenària. Componien la Corporació en aquell moment:

- Peregrín Montaner, Alcalde Ordinari.
- Vicente Rubio, Regidor Primer.
- Josef Flors, Regidor Tercer.
- Miguel Bellver, Diputat Segon.
- Vicente Valero, Síndic "Personero" del Comú.
- Ramón García, "Fidel de Fechos".

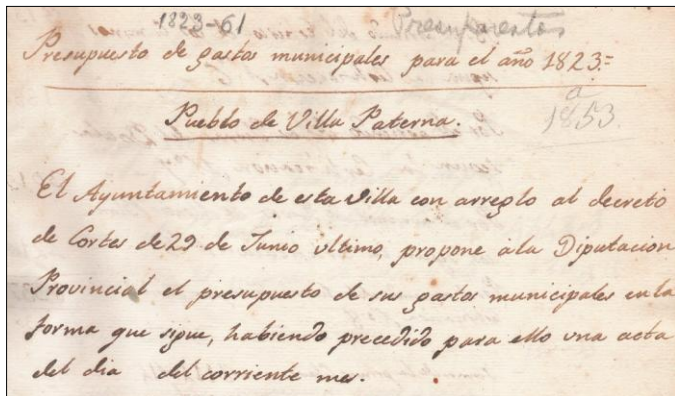
Es trobaven absents en la mencionada sessió:

- Pascual Guillem, Regidor Segon.
- Manuel Gascó, Diputat Primer.
- Josef Salabert, Síndic procurador General.

En aquell any de 1814, tornat Ferran VII una vegada acabada la Guerra d'Independència, s'havia produït una involució en el que a drets senyorials es referix. La llei de senyoriu de 1811 havia sigut revocada, i es vivien uns anys de preponderància de les tesis més favorables a l'absolutisme. En esta situació no és res estrany que l'Ajuntament de Paterna es comprometera al pagament de la xifra que es reclamava als llauradors locals. Inclús li agraiïen al seu Senyor que haguera reduït a la mitat el dit deute.

A pesar del pacte, les dificultats de realitzar el desembossament eren enormes, ja que la pertinaç pobresa de gran part de la població impedia la recaptació de tots els diners. S'arriba a sol·licitar diversos ajornaments al·legant successius anys de males collites.

Esta relació impositiva, a pesar de l'avanç de les polítiques liberals en determinats moments, es mantindran presents en gran part del segle XIX, havent de fer la corporació

municipal previsió de fons any rere any per a satisfer les exigències del Comte. És evident, a la vista de les dades, que la desaparició de la societat feudal, i la transformació al capitalisme, no evitaria que molts ajuntaments continuaren havent de desembossar una gran

quantitat de diners per distints motius. Esta afirmació pot comprovar-se consultant la documentació que es troba a l'Arxiu Municipal de Paterna. Així, i com a exemple, en el Pressupost General de 1823, primer de la sèrie que es conserva, s'inclou dins del capítol d'obligacions:

“Por la obligación de entregar dos “penciones” por el censo de un capital de 7.375 Libras al dos por ciento, que percibe el Sr. Conde de Villa Paterna... 4.442 reales.”

I fins ací la situació, amb poques paraules, de la Vila de Paterna en el trànsit dels segles XVIII i XIX, període cronològic objecte d'este treball.

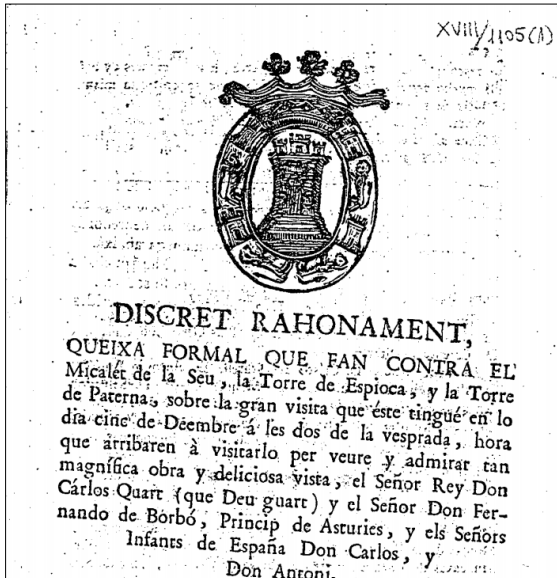
03. La invasió d'Espanya en 1808. Els inicis de la guerra.

La història d'Espanya es veu esguitada per continus encontres i desencontres amb el veí de l'altre costat dels Pirineus. Les circumstàncies de cada moment determinen que França siga considerada amic o enemic, company de batalles enfront d'altres potències o objectiu militar de la política exterior del governant de torn.

La conjuntura va determinar que a principis del segle XIX, França apareguera com a aliat d'Espanya, rememorant els pactes familiars que amb Felip V es van establir. I això a pesar que la revolució ja havia triomfat en la nació gal·la. Tal circumstància poc va

importar a Manuel Godoy, Primer Ministre espanyol, per a signar una sèrie de tractats tant amb la Convenció Nacional com amb el propi Napoleó. La debilitat llavors del regnat de Carles IV era molt evident.

Al fil de la menció de Carles IV, com curiosa anècdota, i que afecta col·lateralment la Vila de Paterna, hauria que fer referència a la visita realitzada pel monarca l'any 1802 a

la ciutat de València. Este esdeveniment va suposar l'aparició d'un parell de col·loquis en vers protagonitzats per la Torre de Paterna i la d'Espioca (al terme de Picassent)⁶. Es queixen ambdós (la d'Espioca apareix com a mare, i filla la de Paterna) de la injustícia comesa amb la visita que la Família Reial havia dispensat al Micalet de la Seu, oblidant-se d'elles dos. Reclamen el seu dret a què tan dignes personalitats tinguen a bé honrar-les amb la seua

presència, especialment per la seua antiguitat enfront de la joventut del campanar de la capital, “de dos dies fabricat”, i pels beneficis que des de temps immemorial ha suposat el seu guàrdia i presència per als habitants dels pobles veïns.

*“Els ripios els calciners
tots los fan aprofitar;
els pastors que per los termes
los ganados pasturant,
van y venen tots los dies,
se acullen al meu sagrat,
y es lliure moltes vegades*

⁶ “Discret rahonament, quiexa formal que fan contra el Micalet de la Seu, la Torre de Espioca, y la Torre de Paterna, sobre la gran visita que este tingué en lo dia cinc de Deembre [sic] ... per veure y admirar tan magnífica obra y deliciosa vista ... Carlos Quart (que Deu quart) y el señor Don Fernando de Borbó ...” València : imprenta de Miguel Estevan i Cervera, 1802.

“Segon rahonament entre el Rat-Penat de Valencia, y el Micalet de la Seu, contra la queixa que li formen les Torres de Espioca y de Paterna” València : imprenta de Miguel Estevan y Cervera, 1802.

de alguns Llops que tenen fam...”

La Torre de Paterna envia a un de les rates penades que alberguen les seues pedres a demanar al què penja en la Sala Capitular de la Casa de la Ciutat, que s'acoste al Micalet per a retraure la seua actitud altiva. Finalment, els dos, rata penada i Micalet reproven les queixes de les dos torres i acorden sol·licitar davant d'una nova visita Reial “*que les mane derrocar*”.

I després d'este literari incís, continuant amb el tema a tractar, apareix com a clar rival de les nacions espanyola i francesa, l'Imperi Britànic, amb el qual ambdós tenien contínues disputes, principalment econòmiques.

La debilitat que afrontava Espanya, fruit de la crisi del sistema borbònic⁷, va infondre en l'Emperador francès l'ànim d'ocupació del territori peninsular, fet que ja produïa *de facto* amb l'excusa d'intervindre a Portugal, ferma aliada britànica.

Els moviments de Napoleó en 1808 van crear gran inquietud entre la Família Reial espanyola i el seu favorit. Des de la seua estada en Aranjuez es planejava inclús una fugida de territori nacional, com poc abans havia fet el monarca portugués. Això va crear l'alarma entre la població, que va ser

protagonista de l'anomenat Motí d'Aranjuez el dia 17 de març. La conseqüència més immediata va ser la destitució de Godoy, vilipendiat pel poble, i l'abdicació de Carles IV en el seu fill Fernando. Però Napoleó va anar més enllà, i per les denominades Abdicacions de Baiona va posar al capdavant d'Espanya com a Rei al seu germà Josep Bonaparte.

A este fet va respondre el poble amb l'alçament del 2 de maig de 1808, iniciant-se així la coneguda com a Guerra de la Independència o “del francès”. Una guerra que va suposar l'ocupació militar francesa de gran part del territori espanyol. Poques van ser les zones que van quedar fora de l'abast d'este domini en primera instància, i d'entre elles, així va ocórrer amb València i el seu Regne. Poques ciutats, com Alacant, mai serien conquistades.

A València, les notícies de l'agressió gal·la van arribar amb alguns dies de retard. En efecte, va ser el dia 23 de maig quan els valencians van poder llegir en els diaris oficials els successos ocorreguts a Madrid. Això va provocar l'immediat alçament de la població en contra de l'invasor. Una insurrecció que va comptar des del principi amb el suport de les autoritats civils i militars. Ràpidament es van conformar unes Juntes Provincials per a la coordinació de les accions que s'havien de seguir. La Junta Suprema de Govern del Regne

de València es va convocar el dia 25, sent presidida pel Comte de la Conquista i Rafael Calvo, amb l'arquebisbe Joaquín Company com a vicepresident.

Cal fer, en este punt del relat, una detenció per la menció al prelat valencià. I és que curiosament en la primera imatge que a Paterna es posseïx del Santíssim Crist de la Fe es menciona Joaquín Company. Es tracta d'una estampeta de principis del segle XIX, en la que apareix la Imatge crucificada, amb Sant Vicent als seus peus i un àngel al costat esquerre. La datació de la il·lustració s'inferix de la llegenda

que es troba als peus de la composició, la qual diu així :

*“EL SSMO CHRISTO DE LA FE venerado en Paterna.
El Emo. Sr. D. Luis de Borbón Arzobispo de Toledo con-
cedió 100 días de indulua a quien rezare un Credo delan-*

⁷ LA VALENCIA NAPOLEÓNICA – En “Historia de Valencia”. Editorial Prensa Valenciana, 1999. Capítol

*te esta Sta Imagen, y el Emo Sr. Fr. Joaquín Company Arzoo
de Vala concedió 80 días, rezando un Credo o un Pe nueso rogando
por las intenciones de la Yglea”*

L'Arquebisbe de Toledo a què ací es fa referència és Luis María de Borbó i Vallabriga. El càrrec li serà atorgat al desembre de 1800, i el seu Cardenalat comprendrà fins a 1823, data de la seua defunció. Per la seua banda, l'Arquebisbe Joaquín Company coincidix amb l'anterior en la seua presa de possessió al capdavant de l'Arquebisbat de València, al ser promogut per Pius VII a l'agost de 1800. Li va tocar viure esta dura època que va comportar la invasió napoleònica, fins a pràcticament la seua mort, succeïda en 1813. Inclús la seua bona relació amb l'ocupant Mariscal Suchet li portaria a ser estigmatitzat com afrancesat.

Seguint amb la narració d'este epígraf, cal ressenyar que en aquell moment intervenen com a elements decisius en la creació de la Junta Suprema la família Bertán de Lis, els que amb el pas dels anys curiosament destacarien pel seu posicionament a favor del liberalisme enfront dels intents d'involució política. Immediatament es decreta pel Capità General de València l'allistament de la població útil. La Junta estaria formada pels estaments civils, militars i religiosos, encarregant-se a banda dels temes propis de la seua jurisdicció, de la gestió econòmica del Regne. Precisament de la religió sorgixen en estos instants dos figures d'una gran influència durant aquells convulsos dies. Serien els pares Martí i Rico, els que farien moltes vegades de pont entre les autoritats i el poble, i en no menys com a fre a excessos i represàlies.

La Junta, entre les seues primeres decisions, firma un ban que entre altres coses declara que:

“Este gobierno no puede menos de cooperar en tales circunstancias a la salud de la Patria: sabe que toda la Provincia está inflamada del mismo zelo; y así no duda que todos los pueblos del Reino imitarán eficazmente el exemplo de la capital.”

Un exemple que no sempre podrà ser imitat, ja que els pobles sucumbiran en un futur davant del corró de l'Exèrcit Imperial (com més avant es comprovarà que va ocórrer amb Paterna)

Després de la invasió napoleònica d'Espanya, va aparéixer en els primers dies per València esta dècima:

*“La valenciana arrogancia
siempre ha tenido por punto
no olvidarse de Sagunto
y acordarse de Numancia.
franceses idos a Francia,
dexadnos en nuestra ley,
que en tocando a Dios y al Rey,
a nuestras casas y hogares,
todos somos militares,
y formamos una grey”*

D'entre les masses, queda en la memòria valenciana, com a element llegendari, el succés conegut com “el crít del Palleter”. Vicente Domenech, el “palleter”, enarbora una bandera feta per ell, de la que pengen dos estampes de Ferran VII i la Mare de Déu dels Desemparats, i segons la tradició exclama:

“Un pobre palleter li declara la guerra a Napoleón. Viva Fernando VII i muiguen els traidors”

L'endemà a estos fets, la gent pren Correus, amb la intenció de controlar les cartes que circulen essencialment rumb a Madrid. S'intenta també prendre la Ciutadella, però l'acció decidida dels militars que en ella estan establits i algunes autoritats, evita el succés en esta primera ocasió.

No obstant això, les gents del poble estan prou exaltades com perquè no es produïsquen disturbis. Els sospitosos de ser afrancesats són de vegades perseguits, com el baró d'Albalat, mort el 27 de maig a les mans de la turba. El fet més sagnant va tindre lloc el 5 de juny, amb la captura i posterior assassinat d'un bon nombre de ciutadans francesos que per aquell temps residien a València. Curiosament, un fet succeït just un dia abans que Josep Bonaparte jurara la Constitució de Baiona i es proclamara Rei d'Espanya. El promotor d'estos luctuosos successos va ser un altre membre del clero regular, mossén Baltasar Calvo, qui venint des de fora de les fronteres valentines va infondre entre els ciutadans l'odi i ressentiment cap al francès. La seua hostil actitud acabaria costant-li la vida, al ser ajusticiat en el mes de juliol degut a la gravetat dels seus delictes. En total es creu que van morir unes 400 persones en estos primers aldarulls.

Com anteriorment s'ha mencionat, la guerra va suposar l'allistament de la població útil, davant dels previsibles atacs de l'Exèrcit Imperial. A més, en els pobles es va dur a terme un enduriment de la política impositiva, a fi de destinar recursos a la guerra. Es va atendre en l'aspecte recaptatori al poblament de cada municipi. Com el Regne de València no va ser ocupat fins a l'any 2012, va ser de les zones que més van contribuir econòmicament a la lluita. En la capital i en les ciutats més importants van ser creats cossos armats, a banda de reforçar les rondes nocturnes per a la prevenció d'incidents.

04. Els intents fallits d'ocupació de València.

Les notícies sobre els esdeveniments a València en estos primers instants, van arribar a Madrid a través de les pròpies autoritats de la capital del Túria. En un principi van ser un tant confuses i contradictòries, ja que no es volia deixar entreveure l'oberta oposició de tots els estaments valencians. Al contrari, s'incidia en els problemes d'orde públic que certs sectors de la població estaven causant. Això va portar als governants francesos a decidir-se per l'enviament de tropes per a la repressió de les protestes. I elegit per a dirigir

l'operació apareix el Mariscal Bon Adrien Jeannot de Moncey, al capdavant de 8.000 soldats. Enfront d'ell, a València, Josep Caro, qui el 27 de maig havia sigut triat per a la defensa del Regne.

La marxa de l'Exèrcit Imperial va començar a mitjan del mes de juny de 1808. Per a aturar la seua evolució cap a terres valencianes, es conforma la defensa en tres zones muntanyoses entre Conca i València, especialment per la part de Contreras. Mes no van aconseguir els espanyols detindre l'avanç dels francesos, i estos es trobaven ja el dia 24 a Bunyol. De l'entrada en esta població es relaten una sèrie d'atrocitats comeses pels invasors, com la tortura i assassinat de religiosos, o la destrucció de símbols cristians.

La marxa continua, i l'endemà l'exèrcit francès està assentat a Catarroja, i avançant

amenaçador pel camí de Quart. Per esta situació, la ciutat de València es proveïx i prepara, i aborda importants obres de fortificació, a causa de la debilitat de la seua vetusta muralla.

Les ordres immediates van ser les de reunir el nombre més gran de tropes en retirada, més les que pogueren utilitzar-se de València, en el Pla de Quart, junt amb l'ermita de Sant Onofre, la qual està junt amb la séquia de Mislata. La línia defensiva s'estenia des de Manises a Aldaia. Caro va acudir al lloc, però amb escasses forces, i es va posar al front junt amb Saint-Marc.

I es produïx l'inevitable xoc d'ambdós exèrcits. El resultat, fruit de la inferioritat dels espanyols, és una indiscutible victòria de les hosts franceses. Així va escriure el periòdic "Le

moniteur”⁸:

“L'exèrcit va continuar la seua marxa sobre València, on s'havia format una Junta insurreccional. Va trobar els insurgents a llegua i mitja de la ciutat, atrinxerats darrere del canal, i defés amb artilleria el pont del Camí Reial que es troba situat en el lloc de Quarte, i que estava tallat. L'artilleria va prendre posició, les tropes van anar en columna sobre diversos punts, i en menys d'una hora les línies van ser forçades, el pont restablí, el lloc de Quart ocupat, cinc canons presos, i els insurgents enterament dispersos. Al següent dia 28, al ranejar el dia, el mariscal Moncey va anar sobre València”.

Veient la inferioritat i el desastre, Josep Caro es retira cap a Alcásser i Llombai a la cerca de la resta de tropes. Mentrestant, les mencions de la crueltat gal·la, al temps que assenta les seues tropes en el Pla de Quart, continuen:

“...y exerce impunemente quantas atrocidades le sugiere su bárbara fiereza, y su insaciable furiosa luxuria”⁹

Mentres Paterna, per la seua estratègica i pròxima situació, era testimoni excepcional de tan cruenta batalla. Martínez Colomer referix que durant la contesa, es trobaven acantonades en el tossal on està el magatzem de la pólvora, i en l'alt del lloc de Paterna, situats a l'altra banda del riu algunes tropes de paisans al comandament del Brigadier D. Manuel Villena, les avançades del qual arribaven fins a les proximitats de l'aigua.

Per la seua banda, Vicente Boix indicava que¹⁰:

“A pesar de estas y otras disposiciones que se adoptaron con rapidez, no fue posible conservar el orden entre los paisanos, que descontentos unos por el rigor de la disciplina a que se les quería sujetar, y otros que pedían con exigencia el auxilio de una columna

⁸ Le moniteur , 5 de setembre de 1808. Este periòdic s'editava a França per a contar els esdeveniments que tenien lloc en territori espanyol. Va ser utilitzat pels ocupants per a distribuir-ho entre les tropes que eren fetes presoneres, amb la intenció de desmoralitzar-les, i a través de la propaganda fer-los veure la superioritat de l'exèrcit francès enfront de l'espanyol.

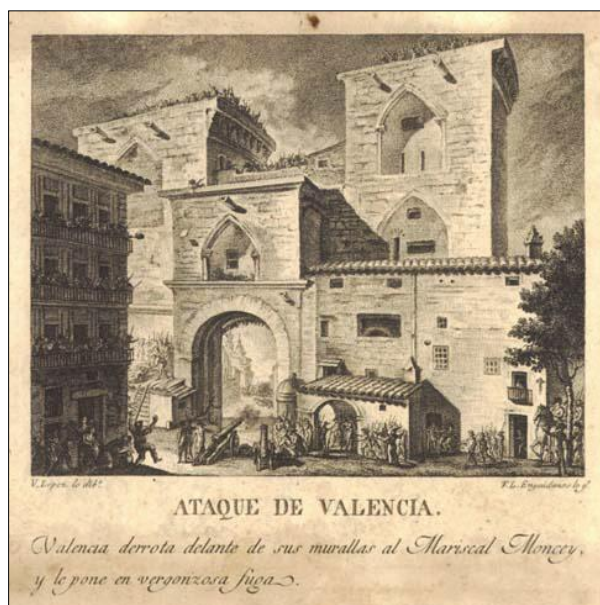
⁹ Vicent Martínez Colomer: “Sucesos de Valencia. Desde el día 23 de mayo hasta el 28 de junio del año 1808”. València: 1810.

¹⁰ VICENT BOIX: “Historia de la ciudad y Reino de Valencia” València 1845.

acantonada en Paterna con el objeto de que se situase en el camino de Liria, a fin de que, conteniendo al enemigo, no se precipitase aquella misma tarde sobre la capital, provocaron una escisión fatal.”

Una vegada posades en retirada les tropes espanyoles, les forces que encara quedaven al comandament de Saint-Marcq van anar cap a València, mentres que molts altres van triar el camí de Paterna, creuant el Túria, des d'on aquella immillorable talaia que suposaven els seus altiplans controlaven els moviments dels francesos¹¹.

Tornant al relat de les evolucions de l'exèrcit francès, el dia 28 van ja cap a València pel camí de Quart. Era esta la zona natural d'atac, ja que s'evitava així l'impediment que suposaven tant la Ciutadella com el riu. Com abans s'ha mencionat, la ciutat ja portava temps ocupada en la seua fortificació, en vista de l'arribada de l'enemic. Es va concentrar la població sobretot al llarg de la muralla junt amb la Porta de Quart (prestant també especial atenció als baluards pròxims de Santa Caterina, , Sant Josep, Sant Vicent i Santa Llúcia), per on se suposava l'atac francès. L'enemic va començar l'assetjament aquell mateix dia 28. El seu atac frontal no contava, no obstant això, amb el continu foc de canons i metralla que rebia des de l'interior. Açò va obligar els francesos a resguardar-se. Amb la seua artilleria a penes van poder aconseguir danyar la porta de Quart ni les seues torres. La tradició conta

que les marques que encara hui poden veure's són les restes de la metralla que es va descarregar aquell dia contra esta entrada a la ciutat de València.

A més, les divisions que s'havien dispersat després del combat de Sant Onofre, i que havien quedat a cura del magatzem de pólvora de Paterna, van servir per a, des de la rereguarda, castigar els enemics des de l'altra part del riu, la qual cosa els va obligar a reforçar la seua defensa junt amb l'ampit

del riu a l'altura de la Petxina.

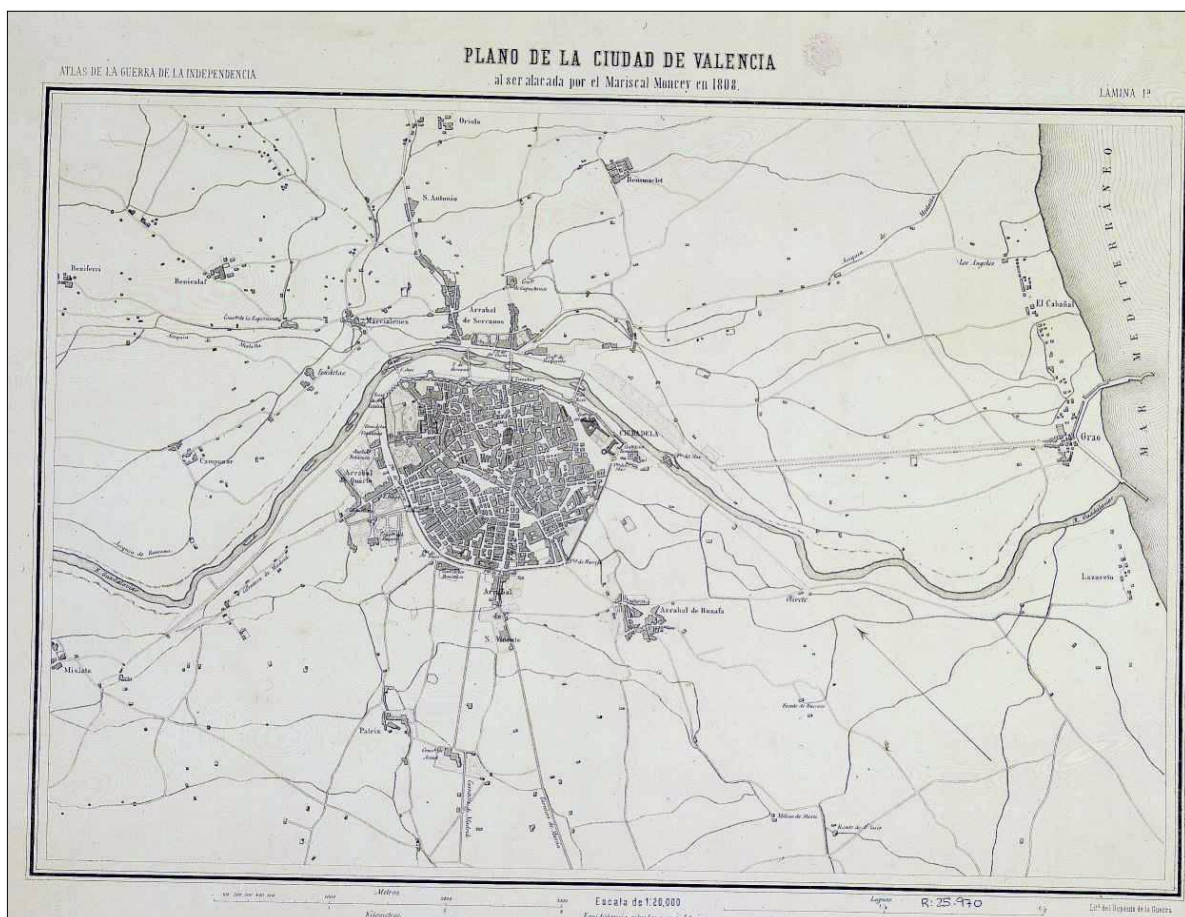
¹¹ JUAN PRIEGO LÓPEZ: “Guerra de la Independencia, 1808-1814” Editorial San Martín, 1972

Els combats van cessar a la nit, i els morts entre els atacants es comptaven per més de dos mil. Al matí següent, entre la incredulitat i l'alegria dels defensors, les tropes franceses van començar la retirada. Moncey va posar rumb a Almansa, per a finalment dirigir-se a Madrid.

Les autoritats locals, en reconeixement a tan heroica defensa, no van tardar a col·locar dos làpides en marbre amb lletres d'or en la Porta de Quart, que resaven així:

*“La Patria agradecida a su valientes ciudadanos,
por el gran servicio que hicieron
a la religión al Reyno y a los hogares de sus abuelos
ahuyentando destos muros en 28 de junio de 1808 a Moncey
con grande estrago de las huestes de Napoleón
conservando así esforzadamente la ciudad a su Rey
por decreto de la Sup. Junta de Gobierno
puso esta memoria.*

*A. MDCCCIX. El II del Reynado de N.
Fernando VII”*

A estos esdeveniments, va seguir una certa tranquil·litat en territori valencià, sense que això suposara el descuit en les seues obligacions amb la resta del país en la lluita contra el francès. I valga açò tant per a la capital com per als pobles circumdants, inclosa Paterna. D'esta manera es comprova en la referència de Vicente Boix, qui diu amb relació d'allò que s'havia recaptat en la tresoreria de València l'any de 1809, que apareixen 825 quinzets de velló per:

*“lo comisado por la partida de guerrilla de Paterna, y destinado a los fondos de fortificación, ochocientos veinticinco reales”*¹²

Però la tranquil·litat no seria eterna, i en 1810 es conta una nova incursió de les tropes invasores, i de nou la ciutat de València com a últim objectiu en el seu avanç. En esta ocasió, l'encarregat de dirigir a l'Exèrcit Imperial va ser el Mariscal Comte de Suchet. En esta ocasió, la incursió no es va fer pel mateix camí, sinó que, procedents del nord del Regne, la zona d'ocupació se centrava en la vora esquerra del riu Túria. Per tant, Paterna va ser immediatament ocupada pels francesos, i el polvorí veí controlat pels ocupants. Comptaven els francesos amb una línia que amenaçava la capital que anava des de la mateixa Paterna fins als voltants del Grau. L'ocupació dominava els ravals d'Alboraia, el

carrer Morvedre i la Saïdia. Els abusos que es conten de l'estada francesa en les poblacions pròximes a la ciutat de València són nombrosos, sent tal vegada el més destacat el perjuí ocasionat a una de les imatges més venerades en la capital i el seu entorn: el Crist de la Fe de l'Església de

Santa Mònica. Així queda reflectit en el Diari de Mallorca¹³:

¹² VICENT BOIX: “Historia de la ciudad y Reino de Valencia” València 1845.

¹³ Diari de Mallorca, 6 d'abril de 1810.

“Qual torrente impetuoso que todo lo arrastra tras sí, no pudiendo ya distinguirse lo que han sido edificios o hermosas praderas, del propio modo la invasión de los franceses han assolado las campiñas que rodean a la fértil Valencia. Parecían furias desatadas desde que pasaron por Murviedro, no dexando ni barracas ni poblaciones que no hayan incendiado, assolado o saqueado. Meliana, Buchasot, Foyos, presentan el triste aspecto de un cementerio, Puig se ha horrorizado al ver sus casas incendiadas, el templo de Meliana como Troya quedó hecho un montón de cenizas, y en todas partes no se oyen sino míseros lamentos, ayes de desconsuelo y espantosa aflicción.

¡Cómo lloraran los religiosos de Sta. Mónica (Agustinos descalzos) al ver las santas imágenes entre llamas, demolidos sus altares y la milagrosa efigie del Cristo de la Fe destrozada, escupida, y baxo los pies de unos hombres sacrílegos!”

I es necessari tal vegada en este punt, avançar uns anys en el temps, ja que es dóna la curiosa circumstància que l'Església de Santa Mònica tornarà a tindre la seua disputa, en esta ocasió en relació amb la Vila de Paterna a propòsit d'una part del seu altar que curiosament, després de la invasió napoleònica, acabara en esta última població. Així s'inferix després de la lectura d'un expedient trobat en l'Arxiu del Regne de València¹⁴. L'expedient en si a què es fa referència, es realitza a instància del Pare Prior del convent de Santa Mònica. En ell, se sol·licita el reintegrament d'un encaixonat de la sagristia del dit convent, el qual s'al·lega que es conserva de forma improcedent en l'Església de Paterna, fruit de les espoliacions que els llocs sagrats patiren durant l'ocupació francesa. El rector de la Vila, el senyor Manuel Carbonell, raona que *“esta Parroquial y Villa, por haberle destruido y acabado quanto tenían, logró con Memorial y Decreto del Colegio del B. S. Patriarcha, dicha tapanta y ocho cajones”*. Reconeix no obstant la titularitat de la part de la Sagristia a favor dels agustins de Santa Mònica, mes pretén que siguen estos els que es facen càrrec dels gastos ocasionats per la reinstal·lació. Després de diversos tira i afluixa, el 13 de novembre de 1816 es notifica a les parts la resolució següent:

“Hágase saber al Cura y Junta de Fábrica de la Iglesia de la Villa de Paterna que dentro de nueve días devuelva al Convento de Santa Mónica de Agustinos descalzos

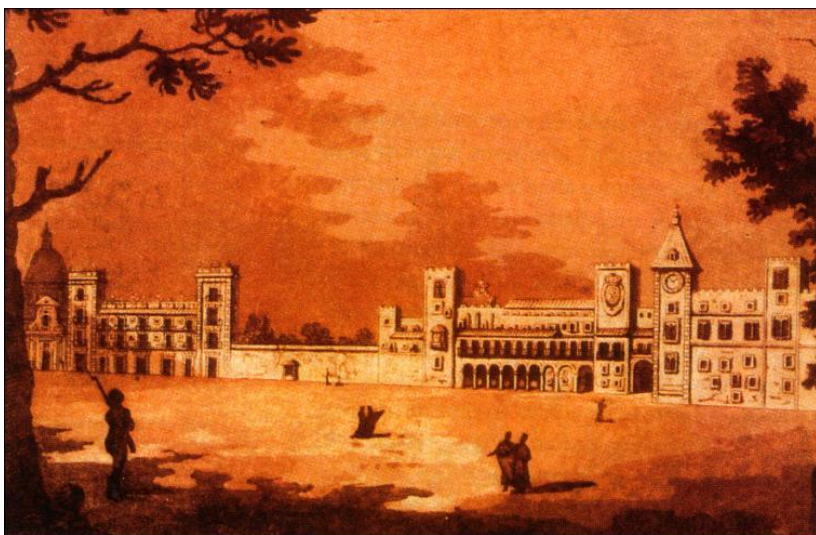
¹⁴ Arxiu del Regne de València. Escribanies de Cambra. Any 1816, expedient 58

extramuros de esta ciudad el encajonado de Sacristía que reclama el P. Prior del mismo bajo apercibimiento de lo que haya lugar, y si razón o motivo hubieren para no hacerlo acudan a deducirlo a este tribunal dentro del mismo término.”

Tornant a la situació després de l'arribada de Suchet davant de les muralles de València, hauria que dir que en esta ocasió de nou no es possible l'empresa francesa, ja que el Mariscal es dóna compte que no posseïx suficient força militar com per a doblegar la defensa dels valencians. Les tropes imperials es retiren, però esta primera incursió de Suchet no serà l'última que farà. Més bé, serà l'assaig per a la definitiva que s'aconseguirà any i mig més tard.

05. La rendició de València.

En el transcurs de l'any 1811 l'objectiu que s'havia marcat Napoleó Bonaparte estava pròxim a la seua consecució. El territori espanyol estava quasi enterament baix el seu domini, a excepció d'alguns escassos illots de resistència, com podien ser els territoris de Múrcia, Galícia o València.¹⁵

Davant d'esta circumstància, el màxim governant francès està obstinat en la presa de l'antic Regne de València i la seua capital, i per a tal empresa torna a comptar amb les qualitats militars del Mariscal Suchet. Davant de l'evidència d'estos plans, els

¹⁵ LA VALENCIA NAPOLEÓNICA – En “Historia de Valencia”. Editorial Prensa Valenciana, 1999. Capítol 34.

Ramón Pérez y Pavía: “Apuntaciones sobre el Ejército de Valencia en 1811”. Datat en 1814. De la reedició en València: Museu Històric Militar, 2010. El Mariscal de camp Ramón Pérez va participar en la defensa de València, sent fet presoner. Va escriure a mode de diari els esdeveniments que va viure en primera persona aquells dies.

mandataris espanyols encarregats de la contraofensiva encarreguen la defensa de València al prestigiós militar Joaquín Blake. Este arriba a mitjan agost a la ciutat amb el Segon i Tercer Exèrcit, i decidix sense dilació la fortificació de la plaça a fi d'evitar una fàcil victòria francesa. I és en este moment quan considera que certs edificis existents a l'altra marge del riu constituïxen un perill, ja que l'experiència de la incursió anterior demostrava que eren destacades fites ofensives i defensives per als ocupants. En esta circumstància es decidix la demolició de diverses construccions dels ravals d'Alboraia, Morvedre i Saïdia, entre els que es trobava el Palau Reial i el convent de la Saïdia, conservant-se afortunadament els de Santa Mònica i Sant Joan de Ribera.

Les notícies llavors no podien ser més descoratjadores, ja que una vegada caiguda la ciutat de Tarragona a mitjan eixe any, Suchet trobava via lliure per a la incursió cap al Regne de València. Es va decidir llavors concentrar la defensa del territori valencià en la ciutat de Sagunt, i en especial el baluard que suposava el seu castell. Era el mes de setembre, i uns 3.000 hòmens van esperar l'arribada de l'enemic en la mil·lenària fortificació.

El xoc no tardaria a produir-se, trobant-se a l'octubre ambdós exèrcits cara a cara. Abans de l'assetjament de Sagunt, les tropes franceses van derrotar les hosts expedicionàries que intentava trencar el setge. Darrere d'esta batalla, Suchet va enviar els seus soldats sobre el Túria i va prendre Sant Miquel dels Reis, així com els voltants de València el 26 del mes d'octubre, el mateix dia que es va rendir Sagunt. Així ho reflectien les cròniques franceses¹⁶ :

“Dans le journée même (26 octobre), la division Haber occupa le faubourg de Serrano et le port de la ville. La division Harispe prit position a Beniferri et a Paterna...”

Van quedar per a la salvaguarda de València uns 20.000 hòmens. L'exèrcit defensor es va situar en una línia que anava al llarg del Túria des de Manises. S'aprofitava així l'avantatge defensiu que proporcionava el riu i la seua xarxa de séquies. A Manises, Quart i Mislata es van disposar les tropes del general Nicolás Mahy.

¹⁶ ABEL HUGO: “France Militaire. Histoire des Armées françaises de terre et de mer de 1792 a 1833” Paris, 1837.

Els francesos van avançar pel marge esquerre el dia 2 de novembre, i el 3 es van situar a Paterna per a des d'eixe punt passar el riu i prendre Quart i Manises. Al no aconseguir-ho, es va mantindre en la posició. Una carta trobada en l'Arxiu Històric Nacional dóna compte d'estes escaramusses. En ella, s'informa de certs enfrontaments entre tropes del general Mahy i els ocupants francesos, que en un moment donat han de fugir.¹⁷

No obstant això, el gros de les forces franceses va aconseguir establir-se a Paterna. S'estenien al llarg de l'horta per Sant Miquel dels Reis i Benimaclet fins al Grau, des d'on van prendre els barris d'Alboraia, Morvedre, Saïdia i Marxalenes. És la mateixa posició que al 2010, com relata Pérez¹⁸:

“Las dos acequias mayores de Moncada y Manises encierran la espaciosa huerta de la ciudad, y las lomas cortadas del pueblo de Paterna, situado a la izquierda del Guadalaviar al frente de Quarte y Manises, forman un mirador que descubre perfectamente la parte que existe a la derecha del río...”

Per tant, era el Túria l'element que delimitava el punt de fricció de l'un i l'altre exèrcit, afavorint les contínues escaramusses que es van produir. Els francesos, amb escassa força d'atac per a prendre la ciutat, van fortificar Paterna i el Grau:

“Los naturales de Paterna habían construido en 1808 un reducto en las alturas del almacén de pólvora, el mismo que estaba abandonado desde aquella época y que habilitaron los enemigos, añadiéndole otras obras de campaña propias para asegurar el costado derecho de la posición que ocupaban. Cualquier empresa que se hubiese intentado para impedirlo desde Manises hubiera sido inútil y absolutamente descabellada; porque dando por supuesto que les pudiese desalojar del puesto, no pudiendo conservarlo

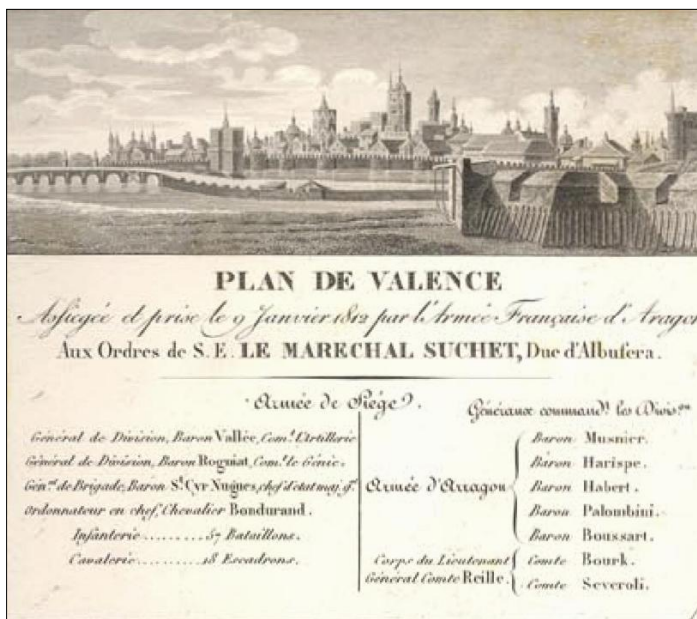
¹⁷ AHN, Osuna, CT.194,D.49: “Carta de Francisco Javier Lassala a Felipe Sáinz de Baranda [secretario general de Pedro Toledo Silva, XIII duque del Infantado], comentando diferentes enfrentamientos ocurridos entre tropas francesas y milicianos españoles, e informando de que el general [Nicolás] Mahy expulsó de Paterna (Valencia) a una división francesa que estaba allí acampada.” 5-11-1811.

¹⁸ Ramón Pérez y Pavía: “Apuntaciones sobre el Ejército de Valencia en 1811”. Datat en 1814. De la reedició en València: Museu Històric Militar, 2010.

volverían a él en cuanto se dejase, sin que de la operación resultase otra cosa que el sacrificio de la gente que se destinase a la acción”

Davant de l'evidència d'esta eventual inferioritat dels Gals, moltes altres forces van anar concentrant-se en Conca per a acudir en auxili de Suchet, i així assegurar l'èxit futur de la presa de València. Davant d'esta vinent arribada, tant a Paterna com a Sant Miquel dels Reis construïen els francesos “salchichones” i gabions (els “salchichones” eren una espècie de grans feixos de branques, mentres que els gabions consistien en uns cilindres plens de terra a fi d'amortir les bales enemigues)

Per tant, en 22 de desembre, l'exèrcit defensor es veia amenaçat no sols des de l'esquerra del riu, sinó per les forces que estaven en camí des d'altres regions. Uns defensors que es disposaven de la manera següent: Nicolás Mahy s'assentava a Manises, Sant Onofre i Quart, Josep Pasqual de Zayas estava a Mislata, mentres que Joaquín Blake s'encarregava de la defensa de la ciutat de València.

El 25 de desembre avisaven els sentinelles des de la capital que de la Vila de Paterna eixien tropes amb carros, segons pareixia en direcció Riba-roja. Es van suposar com a moviments de reconeixement, i no se'ls va donar major importància. Però el 26, inesperadament, les tropes franceses havien creuat per Riba-roja el riu i pres Quart aprofitant que ja havien rebut

reforços d'Aragó. Així es relatava uns anys després¹⁹ :

Passage du Guadalaviar:

“Tout était prêt le 26 decembre, au matin, por le passage du fleuve. Le général Harispe, a la tête de sa division soutenue par la cavalerie du général Boussard, le traversa

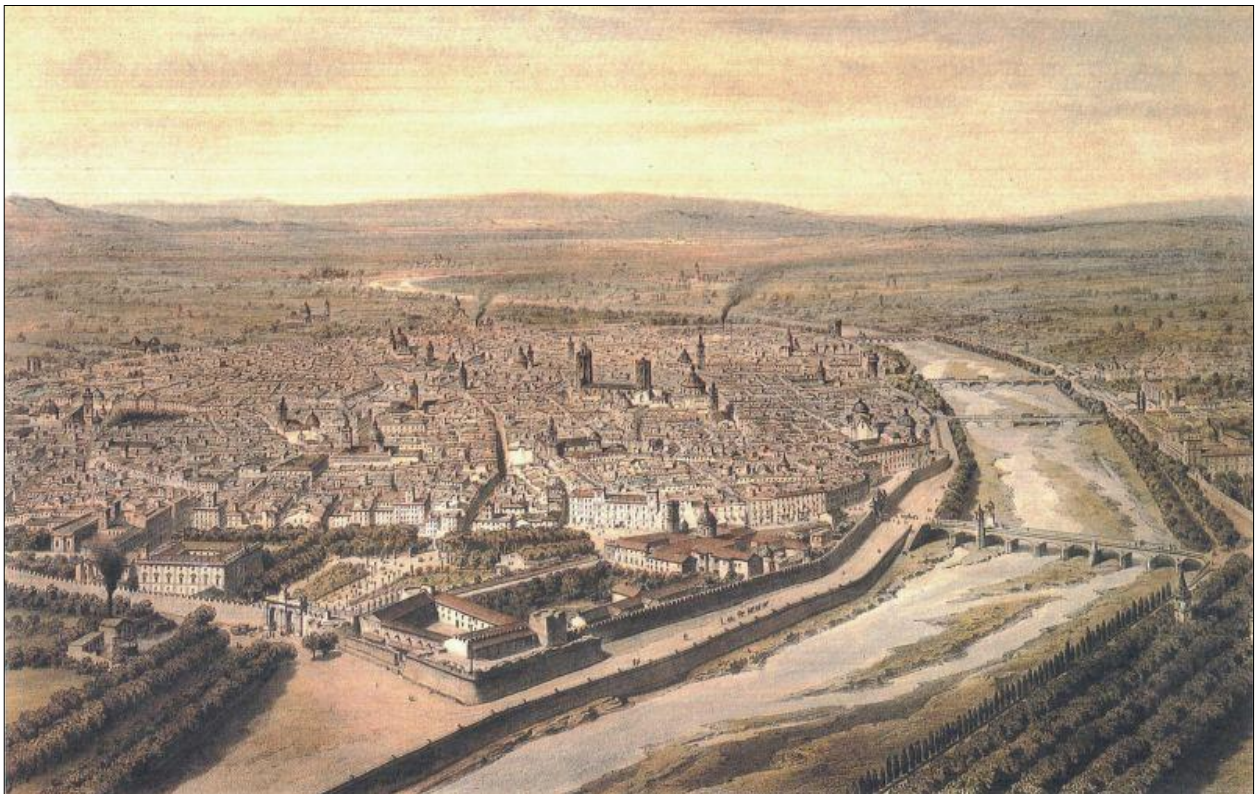
au-dessus de Paterna, sur deux ponts de chevalets que l'on avait construits pendant la nuit.

(...)

Le général Reille traversa le fleuve avec sa division sur un pont de bateaux que l'on avait jeté en face de Paterna et vint flanquer la gauche du général Harispe.”

I “Le Moniteur” ho contava de la manera següent²⁰:

“Havent rebut el Mariscal els reforços que esperava, l'exèrcit es va posar en moviment per a passar el riu. La nit del 25 al 26 de desembre el capità d'enginyers Dupan va fer construir ràpidament, baix el foc dels llocs enemics, dos ponts sobre cavallets a una llegua de Manises, més amunt de totes les preses d'aigua per a evitar que les tropes no es trobaren ficades entre séquies. A l'alba, tres divisions d'infanteria i tota la cavalleria van passar sobre estos ponts, fent replegar la cavalleria enemiga, dirigint-se sobre Torrent per a eixir immediatament al camí reial de Catarroja”

¹⁹ ABEL HUGO: “France Militaire. Histoire des Armées françaises de terre et de mer de 1792 a 1833” Paris,

1837

²⁰ Le moniteur, 25 de gener de 1812

Arran d'esta incursió, van prendre Xirivella, i immediatament van anar sobre Mislata. L'exèrcit espanyol amb el general Mahy al capdavant, es va retirar precipitadament. València quedava per tant rodejada per les tropes franceses, i des de l'interior es va procedir a la seua defensa amb els efectius que havien pogut ser salvats davant de l'implacable avanç imperial.

La situació dins de la muralla es veia molt preocupant, i prompte es va pensar, per part de Joaquín Blake i altres oficials, que havia que abandonar la ciutat i unir-se a la resta de l'exèrcit, del que es desconeixia la seua situació. S'havia estés el pessimisme sobre la capacitat de defensa de la ciutat. Pel fet que el marge dret del riu estava totalment ocupat per l'exèrcit francès, es va especular de fugir per l'esquerra. El pla era eixir pel pont de Sant Josep, i travessar pel flanc dret de l'enemic entre Paterna i Sant Miquel dels Reis, dirigint-se per Burjassot a Bétera, i d'allí a Conca. Al temps, reben notícies de Mahy, el qual està fora de perill en algun punt entre Cullera i Alzira, per la qual cosa és pràcticament impossible comptar amb el seu suport. S'executa, per tant, la retirada tal com s'havia previst. Però només eixir la primera avançada, són rebuts amb un intens foc d'artilleria des de Marxalenes. Això va provocar el retrocés i retorn a intramurs. L'endemà, els francesos van enfortir eixa marge esquerre en previsió de noves temptatives de fuga.

Davant de l'evidència de la fugida, els ciutadans valencians van desconfiar de l'exèrcit, per la qual cosa van quedar altament abatuts i desmoralitzats. Mentrestant, els francesos realitzaven les obres oportunes per a l'assetjament de la ciutat. La intenció era rodejar-la completament.

A poc a poc els defensors van anar abandonant els bastions de Monteolivete, el raval de Sant Vicent i Russafa, per la impossibilitat de defendre-ho. Abandonada la línia, la matinada del dia 5 de gener els francesos van entrar per Monteolivete, Sant Vicent, Russafa i el raval de Quart. Eixe mateix dia Suchet va començar a bombardejar la ciutat. Els oficials espanyols, darrere d'àrdues deliberacions, consideren oportuna la capitulació de València, fet que es produïx el dia 9 de gener de 1812.

06. València baix la dominació francesa.

El 14 d'aquell mes de gener el Mariscal Suchet entra triomfal per la porta de Sant Josep, i es presta a inaugurar l'etapa de domini francès de la ciutat, que durarà aproximadament any i mig. La caiguda de la capital es descriu així en el Diari de Mallorca²¹ :

“Valencia rendida.

Si la toma de una plaza, si la invasión de una provincia hubiese de decidir la suerte de una nación esforzada, y resuelta a perecer antes que transigir con el más aborrecible de los tiranos; nuestro desconsuelo sería correspondiente a la pérdida de una patria que idolatramos, y baxo cuyas ruinas hemos jurado morir. Mas no... capituló Valencia, y la patria vive a despecho de sus enemigos.

Justo es sentir; pero desmayar no es permitido a quien tiene ultrajes que vengar, y magnanimidad bastante para oponerse a esos tigres feroces que se complacen en la desolación de los pueblos. Era Valencia una ciudad abierta; rodeábanla no fuertes e inexpugnables muros, sino débiles tapias incapaces de resistir al cañón; eran contra ella más de cuarenta mil soldados aguerridos: cedió a la enorme fuerza que contra sí tenía; y esto, que era preciso sucediera, de ningún modo debe abatir las almas generosas de los

²¹ Diari de Mallorca, 3 de març de 1812.

española, muchas veces vencedores, algunas vencidos, pero jamás subyugados.

El amor a la libertad no está vinculado a la conservación de un puesto fortificado, ni al éxito de una batalla; su fuego divino humea en los pechos de los que la aman; y allí vive, allí renace donde quiera que alguno de ellos alce su voz, y empuñe la espada contra la tiranía. Acordémonos del inmenso poderío de los persas, impotente contra el valor espartano, y el amor de aquel pueblo a la libertad... No queramos amancillar nuestras pasadas glorias con un servil decaimiento, indigno de quien pelea por los únicos bienes que son deseables en la tierra, y sin los cuales la vida es para el hombre pundonoroso un martirio insoportable.

Mientras los españoles quieren ser libres, los triunfos del tirano serán vanos fantasmas... su imperio de muerte jamás se consolidará; conquistará provincias, tomará plazas, derrotará ejércitos; pero no por eso será señor de una nación que le aborrece... Viva en los corazones de los españoles ese justo furor de venganza que los anima, no se doblegue su ánimo grande con las desgracias; peleen, como hasta aquí, contra el usurpador que los aflige; que al fin no faltará un Pelayo que saliendo de la aspereza de los montes humille el orgullo de los enemigos de su patria.”

I els termes de la capitulació es van plasmar de la manera següent:

“Capitulación de Valencia.

Concluida entre S.E. el Sr. Mariscal del imperio conde de Suchet, comandante en jefe del ejército imperial de Aragón, y S.E. el Sr. General en jefe Blake, comandante del Segundo y Tercer ejército español, para la ocupación de la ciudad de Valencia.

Artículo 1º.

La ciudad de Valencia será entregada al ejército imperial: la religión será respetada: los habitantes y sus propiedades protegidos.

Artículo 2º.

No se hará pesquisa alguna en cuanto a lo pasado contra aquellos que hayan tomado una parte activa en la guerra, o en la revolución. Se concederá el término de 3 meses al que quiera salir de la ciudad con la autorización del comandante militar, para que pueda transportarse a cualquiera otro destino con su familia y sus bienes.

Artículo 3º.

El ejército saldrá con los honores de la guerra por la puerta de Serranos: depondrá las armas a la parte opuesta del puente, sobre la orilla izquierda del Guadalaviar. Los oficiales conservarán sus espadas, como asimismo sus caballos y equipajes, y los soldados sus mochilas.

Artículo 4º.

Habiendo ofrecido el Excmo. Sr. General en jefe, el Sr. Blake, devolver los prisioneros franceses, o aliados de éstos, que se hallen en Mallorca, Alicante o Cartagena, igual número de prisioneros españoles, quedará en las plazas ocupadas por los franceses, hasta que el canje pueda concluirse hombre por hombre, y grado por grado. Esta disposición será extensiva a los comisarios y otros empleados militares prisioneros por ambas partes.

El canje se hará sucesivamente, y empezará desde la llegada de las primeras columnas de prisioneros franceses, de que se dará aviso por el Sr. General Blake.

Artículo 5º.

Hoy 9 de enero, luego que la capitulación esté firmada, algunas compañías de granaderos del ejército imperial, mandadas por coroneles ocuparán la puerta de la Mar y Ciudadela.

Mañana a las 8 de ella saldrá la guarnición de la plaza por la puerta de Serranos, al paso que 2.000 hombres lo verificarán por la de S. Vicente para dirigirse a Alcira.

Artículo 6º.

Los oficiales retirados que actualmente se hallan en Valencia, quedarán autorizados a permanecer en la ciudad si gustan, y se procederá a los medios de asegurar su subsistencia.

Artículo 7º.

Los comandantes de artillería, ingenieros, y el comisario general del ejército, entregarán a los generales y comisarios franceses, cada uno por la parte que le concierne, el inventario de todo lo que dependa del servicio de su ramo respectivo.

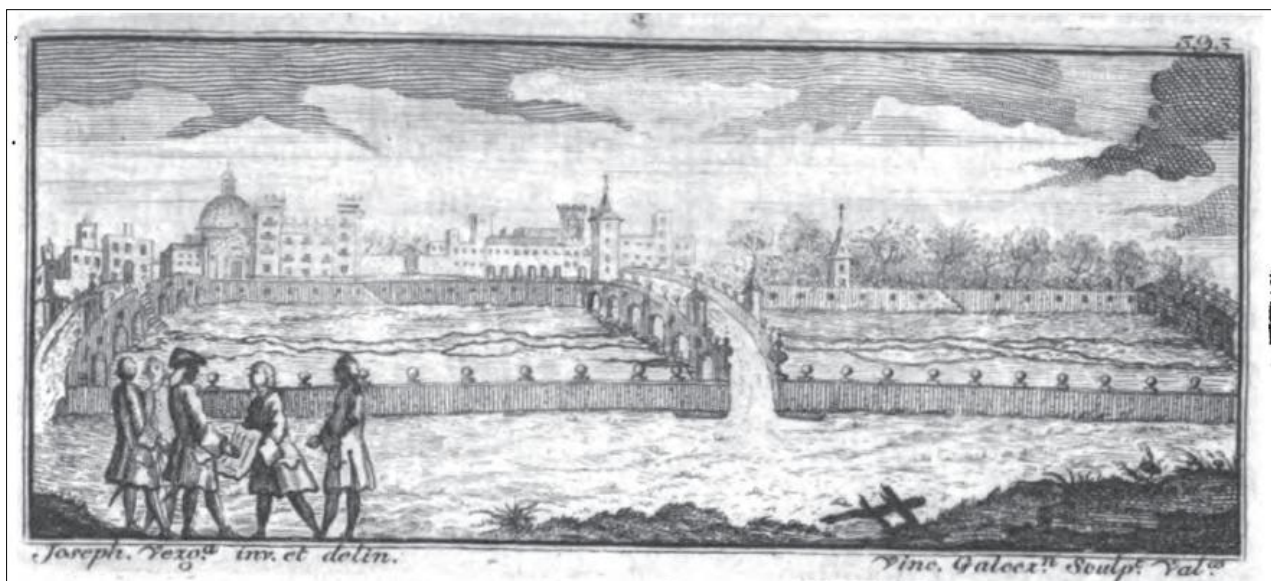
Valencia 9 de enero de 1812. Firmada el general de división José de Zayas, encargado por Excmo. Señor General Blake. Le general Chef d'Etat major de l'armée imperiale d'Aragon. St. Cynugues. Chargé de pouvoirs par Mr. Le marechal Comte Suchet.

Convengo en la anterior capitulación. Joaquín Blake. J'approuve la presente capitulation. Le marechal de l'empire Comte Suchet."

El comandament de la ciutat va ser concedit al Baró de Robert, nomenat Comandant Superior de València. Una de les primeres mesures va consistir en la supressió d'Ordes religioses i desterrament d'alguns dels seus integrants. De les Ordes es produïx la confiscació de béns, a fi de dedicar la seua venda als gastos de guerra. Va tindre Suchet no obstant això bona relació amb l'arquebisbe de València Joaquín Company, com en línies precedents ja es va apuntar, raó per la qual este últim va ser titlat d'afrancesat (cal remarcar que la capitulació arreplegava el respecte per la religió catòlica).

Suchet, per la seua banda, des d'eixos primers instants d'ocupació adoptava el títol nobiliari de Duc de l'Albufera. Quant al govern de la ciutat de València, el més destacat d'eixos inicis d'ocupació va ser el fet que els membres de l'Ajuntament van continuar ocupant els seus càrrecs, fins que el set de març es constituïra el nou consistori, de tint afrancesat.

En línies generals, Suchet va tindre bon tracte cap a València. Com a exemple de la seua acció, va mantindre el Tribunal de les Aigües, va realitzar diverses reformes en la ciutat i el seu entorn (reconstrucció de l'horta, organització de la Hisenda, disseny de jardins com el Parterre i la Glorieta, Museu de Pintura Pio V. Segons José Luis Arcón²²

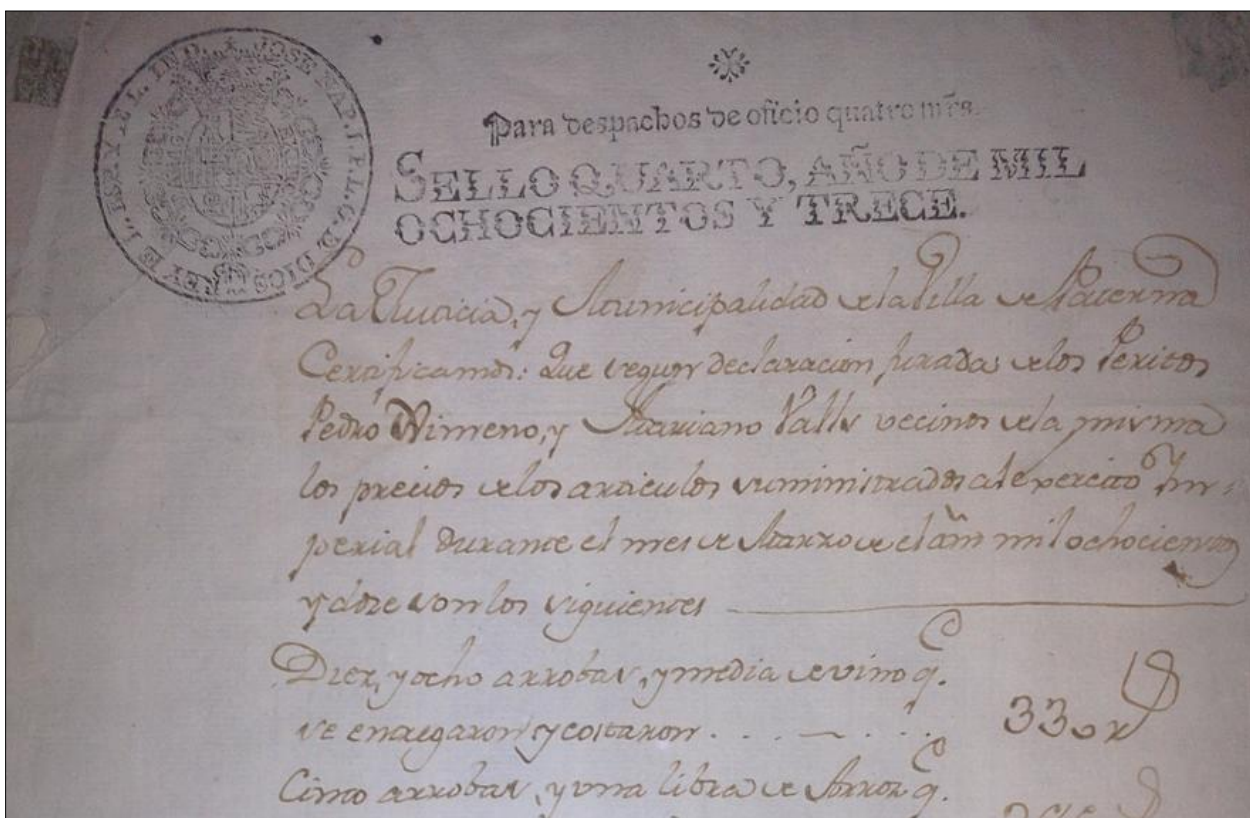

²² LA VALENCIA NAPOLEÓNICA – En “Historia de Valencia”. Editorial Prensa Valenciana, 1999. Capítol

conta en el fascicle de Prensa Valenciana sobre la Guerra de la Independència, el benestar aconseguit va fer que la ciutat s'inclinara per la causa napoleònica, rebent càlidament José I en l'estiu de 1812, qui va establir ací la seua Cort. I és que al juny d'eixe any partix una comissió cap a Madrid per a mostrar els seus respectes al Rei, i demanar rebaixes en els impostos al Regne. A causa del perill de l'avanç hispà-britànic, va decidir el monarca acompanyar a l'expedició de tornada a València. El 27 d'agost estava a Xàtiva, i el 30 ja va fer entrada en la capital, allotjant-se al Palau del Comte de Parcent. Va tornar a Madrid a finals d'octubre.

Cal significar que durant eixe període d'absència del monarca francès, la capital espanyola, de nou en mans espanyoles després de la batalla dels Arapiles, va estar governada per una dupla de dos Alcaldes, que van ser el marquès d'Iturvieta i el Comte de Villapaterna.

Mentres s'ocupava de l'administració de la ciutat de València i el seu Regne, Suchet continuava treballant en pro de la victòria total contra els insurgents espanyols. Així, la

Hisenda municipal rep una sèrie d'aportacions que aniran destinades als diferents fronts. Com a exemple d'això, per decret del 22 de març de 1812 el Mariscal encarrega una recaptació extraordinària per a abastir de 31.267 parells de sabates i 4.354 parells de botes

a l'Exèrcit d'Aragó. La contribució assignada a Paterna seria de 6.679'12 quinzets, del total de 1.126.772 quinzets.

Un altre cas semblant s'aprecia en un escrit que actualment s'exposa en el Saló de Plens de l'Ajuntament de Paterna, gràcies a la donació de qui fóra el seu alcalde l'any 2003, En Francisco Borruey. En efecte, el document ve signat el 8 de febrer de 1813, i fa la relació següent:

“La Justicia y Municipalidad de la Villa de Paterna certificamos: que según declaración fijadas de los Peritos Pedro Ximeno y Mariano Valls, vecinos de la misma los precios de los artículos suministrados al Ejército Imperial durante el mes de marzo del año mil ochocientos y doce con los siguientes:

Diez y ocho arrobas y media de vino que se entregaron y costaron...330 reales.

Cinco arrobas y una libra de arroz que se entregaron y costaron...285 reales.

Doscientas arrobas de leña que hacen cincuenta quintales a seis reales vellón por cada uno...300 reales.

Quarenta y ocho raciones de yerba a real y catorce maravedís de vellón...67 reales 26 maravedís.

Cuyas partidas componen...282 reales 26 maravedís.

Cuyos suministros son los comprendidos en los Bonos o documentos que acompañan. Y para que conste lo firmo.

Paterna 8 de febrero de 1813.

Vicente García Salvador.- Fiel de Fechos.”

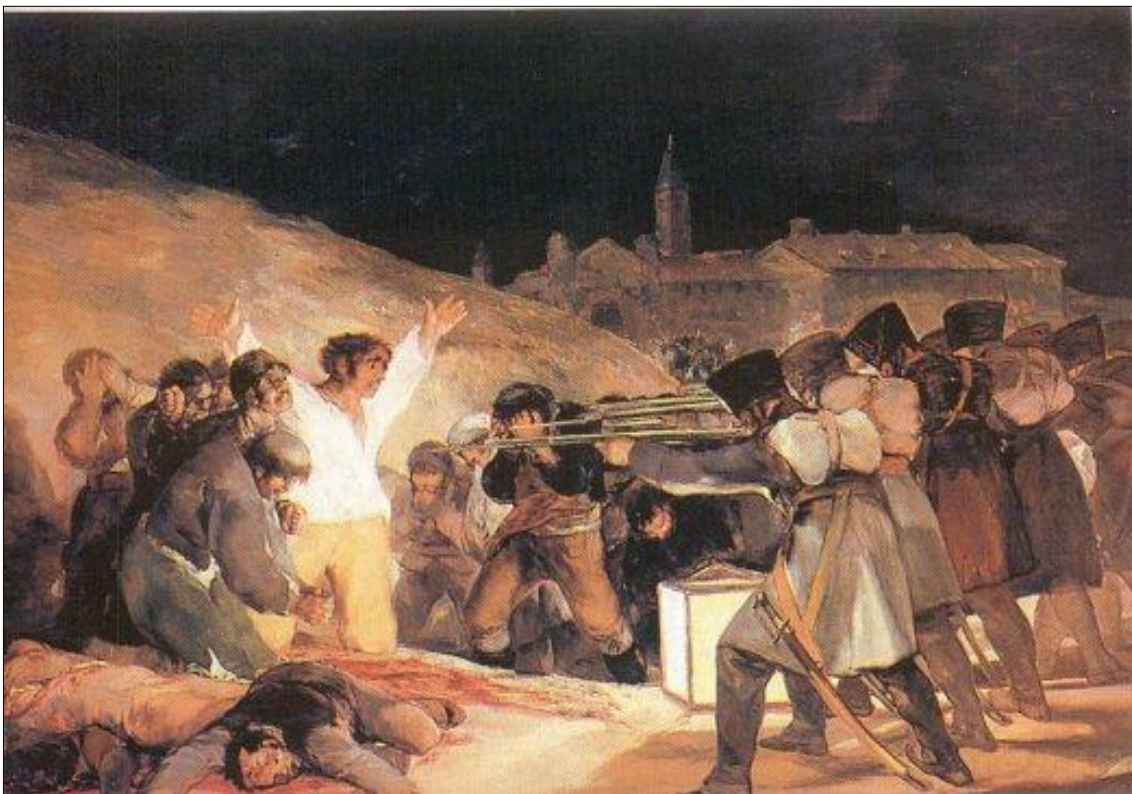
Els revessos militars que van patint els francesos al llarg de l'any 2013 obliguen el monarca imposat a retirar-se cap a la frontera del seu país natal. El Duc de Wellington derrota a l'Exèrcit Imperial a Vitòria el 21 de juny d'eixe any. Això obliga a Suchet a abandonar València per a acudir en auxili del seu Rei. La marxa del Mariscal de la capital del Túria es produïx el 5 de juliol, posant rumb a Barcelona. Acaba així el període de domini francès en terres valencianes. Com a colofó, el Tractat de Valençay de l'11 de desembre del 2013 posa fi a les hostilitats franceses i a l'anomenada Guerra de la Independència, endinsant-se Espanya en la seua contemporaneïtat, i fluctuant entre avanços en la configuració democràtica d'Estat modern i la regressió induïda per l'acció dels estaments més conservadors.

07. Conclusió.

La Guerra de la Independència, que començara en 1808 i es prolongara durant sis anys, va suposar per a Espanya un abans i un després en la seua història. I és que no va ser una guerra que només decidira quina dinastia regiria el país en un futur. Al contrari, va servir perquè Espanya iniciara un nou caminar, amb una nova relació entre la Corona i els seus súbdits. I és que l'emergent burgesia aprofitaria la conjuntura perquè les seues tesis econòmiques i polítiques, basades en l'estat liberal, s'obriera pas seguint la tònica de la majoria dels països europeus. I si es va lluitar contra l'invasor francès, els elements més reaccionaris no van poder contindre l'entrada de les idees que van sorgir en el país veí amb la revolució de 1789.

Per la seua banda, Paterna també es pujaria al tren de la modernitat, que encara que fóra una població que va continuar depenent enormement de l'agricultura durant el segle XIX, va deixar arrere les traves que suposaven l'estat feudal ja extint. De fet, gradualment va veure aparèixer una major quantitat d'inversors de fora de les nostres fronteres, com serà a mitjan centúria l'entrada de la família Trenor.

En definitiva, una Guerra de la Independència de què València i Paterna també van tindre el seu protagonisme, el qual s'ha intentat mostrar en les pàgines que precedixen.

08. Bibliografía.

- Arcón Domínguez, José Luis: “Sagunto: la batalla por Valencia”. València: Museu Històric Militar Regional de València, 2002.
- Artola, Miguel: “La Guerra de la Independencia”. Pozuelo de Alarcón : Espasa, 2008.
- Boix, Vicent: “Historia de la ciudad y Reino de Valencia” València 1845.
- Cavanilles, Antoni Josep:”Observaciones sobre la historia natural, geografía, agricultura, poblacion y frutos del Reyno de Valencia”. Madri: Imprenta Reial, 1795.
- Cuenca Toribio, José Manuel: “La Guerra de la Independencia: un conflicto decisivo (1808-1814)”. Madrid : Encuentro, 2008.
- “Elogio fúnebre de los valencianos que murieron en defensa de su patria la tarde del 28 de junio de 1808”. València : Paris-Valencia, 1994.
- Esdaile, Charles: “La Guerra de la Independencia”. Barcelona : RBA, 2006.
- Gámez, Félix: “Don Manuel Pando Fernández de Pinedo. IV Comte de Villapaterna i Marqués de Miraflores”, En Revista Algorgí, n. 8. Paterna: OMUV, 2008.
- García Guijarro, Luis: “La Guerra de la Independencia y el guerrillero Romeu”. Madrid : [s.n.], 1908.
- Genovés Amorós, Vicent: “València contra Napoleó”. València : L'Estel, 1967.
- Gimeno, María José: “La venta de la Villa de Paterna en el siglo XVIII”, en Llibre de Festes en honor del Santíssim Crist de la Fe y Sant Vicent Ferrer: Paterna, 1994.
- Hernando Serra, María Pilar: “El Ayuntamiento de Valencia y la invasión napoleónica”. València : Universitat de València, 2004.
- Hugo, Abel: “France Militaire. Histoire des Armées françaises de terre et de mer de 1792 a 1833”. Paris, 1837.
- “La Guerra de la Independencia, 1808”. Valencia : Reial Mestrança de Cavalleria, 2009.
- “La Valencia Napoleónica” – En “Historia de Valencia”. Editorial Prensa Valenciana, 1999. Capítol 34.
- Martínez Colomer, Vicent: “Sucesos de Valencia. Desde el día 23 de mayo hasta el 28 de junio del año 1808”. València: 1810.
- Morales, Asensio de: “Catedrales de España. Privilegios y escrituras que se hallan en el Archivo y tumbo de las siguientes catedrales”. Manuscrit de la Reial Acadèmia de la Història.
- Pérez Galdós, Benito. “Guerra de la Independencia”. Madrid : Algaba, 2008.
- Pírez y Pavía, Ramón: “Apuntaciones sobre el Ejército de Valencia en 1811”. Datat en 1814. De la reedició en València: Museu Històric Militar, 2010.
- Priego López, Juan: “Guerra de la Independencia, 1808-1814” Editorial San Martín, 1972.
- Rico, Juan: “Memoria histórica de lo ocurrido en Valencia en su gloriosa revolución desde 23 de mayo de 1808, hasta fines del mismo año, y de la causa formada contra el Padre Fr. Juan Rico, Vicente González Moreno, Narciso Rubio y otros”. Cadis : en la oficina de Nicolás Gómez de Requena, 1810.
- Suchet, Louis Gabriel: “Memorias del Mariscal Suchet, duque de la Albufera, sobre sus campañas en España, desde 1808 hasta 1814”. Zaragoza : Institució Ferran el Catòlic, 2008.

09. Index d'il·lustracions per pàgines.

- 1.**Constitució espanyola de 1812.
- 3.**Imatge de la Vila de Paterna d 1690, conservada al Museu Pius V.
- 5.**Mapa de la Particular Contribució de València. Pertany a l'obra de Cavanilles.
- 6.**Arxiu Municipal de Paterna. Padró d'Habitants, 1824.
- 8a.**Arxiu Històric Nacional. "Pruebas para la concesión del Título de Caballero de la Orden de Calatrava de D. Antonio de Pando y Bringas". OM-Caballeros-Calatrava-Exp. 1943, any 1731.
- 8b.**Escut del Comte de Villapaterna al Palau de Miraflores de Madrid.
- 8c.**Escut del Comte de Villapaterna al Palau de Paterna.
- 12.**Arxiu Municipal de Paterna. Pressupostos Municipals, 1823.
- 13.**Portada del col·loqui: "Discret rahonament...", conservat a la Biblioteca Valenciana.
- 14.**Francisco de Goya, "La familia de Carles IV", 1800.
- 15.**Antiga imatge del Stm. Crist de la Fe de Paterna. Principis segle XIX.
- 17.**Joaquim Sorolla, "El Crit del Palleter", 1884.
- 19.**Els records de l'atac de Moncey a Manises i Quart de Poblet.
- 21.**"Ataque de Valencia". Dibuijat per V. López entre 1808 i 1810. Apareix a "Sucesos de Valencia desde el día 23 de mayo hasta el 28 de junio del año 1808". València, 1810.
- 22.**"Plano de la ciudad de Valencia al ser atacada por el Mariscal Moncey en 1808". Depòsit de la Guerra, 1808.
- 23.**Església de Santa Mònica. Col·lecció Francesc Jarque.
- 25.**Imatge del Palau Reial de València.
- 28.**"Plànol de València, assetjada i presa el 9 de gener de 1812". Disseny de Dumoulin i Collin, 1812.
- 29.**Vista de la ciutat de València al segle XIX. A. Guesdon, 1858.
- 31.**Entrada de tropes franceses a València. De "France Militaire", editat a Paris.
- 34.**Imatge de València en el llibre de Tomás Serrano: "Fiestas seculares, con que la coronada ciudad de Valencia celebró el feliz cumplimiento del tercer siglo de la canonización de su esclarecido hijo y ángel protector S. Vicente Ferrer". València, 1762.
- 35.**Document de 1813 custodiat al Saló de Plens de l'Ajuntament de Paterna.
- 37.**Francisco de Goya, "Els afusellaments de la Moncloa", 1814.